

Một số vấn đề đặt ra đối với Hiếu, Đễ trong việc xây dựng hệ giá trị gia đình ở Việt Nam hiện nay

ThS. HOÀNG THỊ BÍCH TOÀN

Trường Cao đẳng Xây dựng số 1; Email: hoangbichtoan@gmail.com

Tóm tắt: Gia đình Việt Nam hiện nay đang có sự biến đổi sâu sắc về cấu trúc, quy mô và mối quan hệ giữa các thành viên do ảnh hưởng, tác động ngoại lai trong bối cảnh toàn cầu hoá, mặt trái của nền kinh tế thị trường ảnh hưởng đến ý nghĩa của ☐Hiếu☐ ☐Đễ☐. Từ thực trạng của tác động tiêu cực đến ☐Hiếu☐ ☐Đễ☐, bài báo nêu ra một số vấn đề trong việc xây dựng hệ giá trị gia đình trong thời đại mới.

Từ khóa: hệ giá trị gia đình, đạo đức gia đình người Việt, gia phong trong văn hóa Việt Nam.

Hệ giá trị gia đình Việt Nam là toàn bộ những giá trị của gia đình về vật chất, tinh thần, chuẩn mực đạo đức, quy tắc ứng xử tốt đẹp, cách thức giáo dục, tâm lý tình cảm và ý thức trách nhiệm cộng đồng được hình thành phát triển trong gia đình phù hợp với thuần phong mỹ tục của dân tộc được xã hội cũng như từng gia đình thừa nhận, hướng tới. Giáo dục ☐Hiếu☐ ☐Đễ☐ trong bối cảnh toàn cầu hoá hiện nay luôn đòi hỏi một sự định hướng về tiêu chuẩn giá trị, để gia đình vừa có thể dung nạp xu hướng tiến bộ nhưng không bị chia cắt bởi giá trị tốt đẹp của gia đình truyền thống. Bởi vì, gia đình không chỉ là tổ ấm - nơi bảo tồn giống nòi, nhằm duy trì sự trường tồn của nhân loại, mà còn là nơi giáo dục, bảo tồn văn hoá của dân tộc.

1. Mâu thuẫn giữa sự biến đổi của đạo đức trong nền kinh tế thị trường với vấn đề thực hiện ☐Hiếu☐ ☐Đễ☐

Nước ta đang trong quá trình thực hiện nền kinh tế thị trường định hướng xã hội chủ nghĩa. Quá trình này đã kéo theo sự biến đổi của đạo đức xã hội, các hoạt động văn hoá, đặc biệt là hệ giá trị gia đình.

Sự tác động của cơ chế thị trường đến các hoạt động kinh tế, tức là khát vọng của mọi thành viên trong gia đình đều mong muốn có công ăn việc làm, vị trí xã hội ổn định, thu nhập cao, nâng cao chất lượng cuộc sống. Cơ chế thị trường tác động vào nhu cầu của mỗi gia đình muốn được hưởng thụ từ nơi ăn, chốn ở đến các tiện nghi sinh hoạt đều hướng tới hiện đại. Nhu cầu đó đã làm nảy sinh tư tưởng

cho rằng, hệ giá trị gia đình gắn với sự thoả mãn cao mọi nhu cầu vật chất cá nhân. Song, khi đạt được sự thoả mãn nhu cầu về lợi ích kinh tế thì cũng là lúc xảy ra những xung đột tình cảm giữa các thành viên trong gia đình với nhau, làm cho hệ giá trị gia đình bị vi phạm, hạnh phúc, tình cảm trong gia đình không còn như gia đình truyền thống. Cơ chế thị trường tác động vào trong sâu thẳm tâm can con người làm cho con người ngày càng trở nên coi trọng những yếu tố kinh tế và xem nhẹ những yếu tố tinh thần làm nên giá trị hạnh phúc gia đình; coi thường nền tảng đạo đức gia đình, như tấm lòng hiếu kính với cha mẹ, anh, chị, em trong gia đình, sự đồng cảm, sự quan tâm, giúp đỡ lẫn nhau... Tất cả các mối quan hệ gia đình được xem là thiêng liêng nhất từ trước đến nay cũng được đem ra đo lường trên cơ sở lợi ích kinh tế.

☐Hiếu☐ ☐Đễ☐ là nền tảng nhân văn tốt đẹp của đạo đức gia đình từ trước đến nay, vẫn được nhiều thế hệ đề cao. Song, trong những năm gần đây, điều kiện kinh tế phát triển mạnh, một số gia đình cuốn vào hoạt động kinh tế, ít quan tâm, không muốn làm nghĩa vụ phụng dưỡng, săn sóc ông bà, cha mẹ. Từ chỗ đặt ☐lợi ích kinh tế☐ lên trên hết, trước hết đã giáo dục các thành viên trong gia đình đối xử với lớp người già (ông bà, cha mẹ) theo nguyên tắc trao đổi sòng phẳng. Lấy tiêu chí kinh tế là thước đo tình cảm trong mối quan hệ cha, mẹ, anh, chị, em; một số gia đình các con ngược đãi cha mẹ già, anh chị em xung đột nhau chỉ vì của hồi môn, đất đai thừa kế.

Mặt trái của cơ chế thị trường coi trọng các hoạt động phát triển kinh tế, ít chú trọng đến giáo dục gia đình, do vậy nền tảng đạo đức gia đình bị phai nhạt. Một số gia đình tập trung vào nuôi con ăn học, chỉ chú ý đến thành tích học tập, sức khoẻ thể lực mà ít chú ý đến việc giáo dục phẩm chất đạo đức cá nhân, kỹ năng giao tiếp, ứng xử trong mối quan hệ gia đình và xã hội. Hiện tượng buông lỏng giáo dục phẩm chất đạo đức và kỹ năng ứng xử đúng đắn, có tình, có nghĩa đã gây ra những hệ lụy tiêu cực. Một số gia đình không những không dạy cho con đạo làm người mà ngược lại còn giáo dục con tính cách tham lam, ích kỷ, ngang ngược, đặt bản thân lên trên hết, không biết tôn trọng phép tắc, lễ nghĩa gia đình. Họ thiết lập cho con cái tư tưởng "có tiền là có tất cả", mọi quan hệ gia đình và xã hội đều thiết lập trên cơ sở lợi ích kinh tế, "không để lại giữa người và người một mối quan hệ nào khác, ngoài lợi ích trần trụi và lối "tiền trao cháo múc" không tình nghĩa", tệ hại hơn tư tưởng này áp dụng ngay đối với những người thân trong gia đình. Thậm chí có gia đình, cha mẹ kiếm tiền bằng mọi giá, suy thoái về đạo đức, lối sống, nghiện ngập ma túy, cờ bạc, sống buông thả, có hành vi thất đức, tạo ra tấm gương xấu cho con cái coi thường, phủ định sạch trơn những giá trị về "Hiếu", "Đễ", phá vỡ mối liên kết các giá trị của tổ ấm gia đình. Ngày nay mặc dù nhiều gia đình có những bước đột phá lớn đối với phát triển kinh tế, tuy nhiên một số gia đình lại suy vi về đạo đức; cảnh con hại cha, vợ hại chồng, anh, chị, em sát hại lẫn nhau vì lợi ích kinh tế không còn là chuyện hiếm. Vấn đề đặt ra là làm thế nào vừa phát triển kinh tế gia đình nhưng lại vừa giáo dục được đạo đức gia đình, đây là vấn đề cấp bách cần phải giải quyết trong bối cảnh nền kinh tế thị trường hiện nay.

2. Mâu thuẫn giữa quan niệm "Hiếu", "Đễ" truyền thống với việc thực hiện "Hiếu", "Đễ" trong gia đình hiện đại

Gia đình truyền thống lấy "Hiếu", "Đễ" làm nền tảng, cốt lõi cho chuẩn mực đạo đức. "Hiếu" là phải kính trọng và phải có trách nhiệm phụng dưỡng, chăm sóc ông bà, cha mẹ. "Đễ" là chỉ tình yêu thương, tình cảm thân thiết, hoà thuận giữa anh chị em với nhau; anh chị yêu thương, nâng đỡ, che chở cho em; em thì tôn trọng, yêu thương anh chị.

Trong hệ giá trị gia đình truyền thống, những gia đình giữ được "Hiếu", "Đễ" được gọi là gia đình gia giáo, có gia phong. Trong xã hội cũ, thiết chế giáo dục trong gia đình thì "Hiếu", "Đễ" là tiêu chí cơ bản nhất để so sánh tính tiến bộ, sự vượt trội giữa gia đình này với gia đình khác. Những con người hoàn thiện là con người biết thực hiện "Hiếu", "Đễ" một cách nghiêm khắc nhất.

Gia đình truyền thống xưa coi trọng trật tự huyết thống và quy tắc sắp xếp thứ bậc từ trên xuống theo kiểu "quyền huynh, thế phụ", cách sắp xếp này đề cao tính gia trưởng của người đàn ông trụ cột, còn người phụ nữ cơ bản không có quyền, không được quyết định các việc hệ trọng trong gia đình, đồng thời phải tuân theo sự sắp đặt của cha mẹ và anh trai trưởng. Trong gia đình, người chồng có quyền sai khiến, người vợ chỉ có việc chấp hành (phu xướng, phụ tùy). Người phụ nữ cơ bản không được thừa kế tài sản mà cha mẹ để lại, tư tưởng này vẫn còn tồn tại trong nhiều gia đình ở Việt Nam hiện nay.

Khác với những tư tưởng đạo đức cũ, xây dựng hệ giá trị gia đình trên nền tảng hệ tư tưởng của chủ nghĩa xã hội, ngoài việc tiếp cận những tinh hoa của đạo đức truyền thống còn gạt bỏ những yếu tố lạc hậu, lỗi thời trong phạm trù "Hiếu", "Đễ" của gia đình truyền thống, xây dựng gia đình mới tiến bộ hơn. Đạo đức mới quan niệm về "Hiếu", "Đễ" cũng khác so với quan điểm truyền thống. "Hiếu", "Đễ" không còn bó hẹp trong khuôn khổ của gia đình, bởi gia đình ngày nay về mặt kinh tế không còn tự cung, tự cấp như gia đình truyền thống mà có mối quan hệ biện chứng sâu sắc với xã hội. Đạo hiếu trong thời đại mới cũng không còn bó hẹp trong khuôn khổ hiếu với cha mẹ mà đã mở rộng hơn là hiếu với nhân dân. Những điều quy định về "Hiếu" trong đạo đức truyền thống thì ngày nay bước vào thời kỳ hội nhập cũng được quan niệm thoáng hơn, một số quan niệm về "Hiếu", "Đễ" lỗi thời cũng đã được lược bỏ. Trước đây, quan hệ giữa các thành viên trong gia đình chủ yếu là quan hệ một chiều, nghĩa là con cái phải tuyệt đối nghe lời cha mẹ, chịu sự sắp đặt của cha mẹ ở nhiều lĩnh vực, em phải tuyệt đối phục tùng anh cả; vợ phải phục tùng mệnh lệnh của chồng thì ngày nay trong thế giới hiện đại đề cao quyền bình đẳng, quyền này được pháp luật bảo vệ, vấn đề

này đã tác động vào hầu hết trong các gia đình ở nước ta, quan hệ giữa các thành viên trong gia đình ngày nay đã bình đẳng hơn, tư tưởng gia trưởng, áp đặt, bạo lực bị xã hội lên án. Quan hệ giữa cha mẹ và các con, giữa vợ và chồng, anh, chị em .., các thành viên trong gia đình đã được dân chủ trong việc thể hiện quan điểm của mình và đóng góp ý kiến với các thành viên khác.

Ngày nay, trong hệ giá trị gia đình hiện đại, con người đã được □cởi trói□khỏi sợi dây vô hình là các lễ giáo hà khắc, gia trưởng. Tuy nhiên, vẫn còn một số □nút thắt□trong thâm căn, cội rễ của một số lớp người đi trước chưa được cởi bỏ hoàn toàn, thậm chí một số tư tưởng gia trưởng, áp đặt còn □di truyền□lại cho thế hệ sau, vấn đề này là nguyên nhân dẫn đến mâu thuẫn gia đình.

Vấn đề đặt ra là làm thế nào để xóa bỏ triệt để những tư tưởng lạc hậu, lỗi thời trong hệ giá trị đạo đức gia đình truyền thống để xây dựng hệ giá trị gia đình trong thời đại mới. Đây cũng là vấn đề rất nan giải trong bối cảnh thực hiện nền kinh tế thị trường định hướng xã hội chủ nghĩa hiện nay.

3. Mâu thuẫn giữa thế hệ trước với thế hệ sau trong việc thực hiện □Hiếu□, □Đễ□

Trong bối cảnh kinh tế thị trường định hướng xã hội chủ nghĩa, kinh tế gia đình từng bước được nâng lên, các thành viên trong gia đình được cải thiện về chất lượng cuộc sống, sự bình đẳng được quan tâm, mọi người có điều kiện tham gia vào các hoạt động kinh tế, chính trị, văn hóa xã hội. Tính độc lập tương đối về kinh tế của mỗi thành viên được luật định, từ đó tính gia trưởng trong gia đình truyền thống dần được loại bỏ, thay vào đó là tính dân chủ được khẳng định, đời sống riêng tư của mỗi người được coi trọng, mâu thuẫn thế hệ trong gia đình giảm dần. Tuy nhiên, vấn đề mâu thuẫn thế hệ vẫn nảy sinh trong đời sống hằng ngày.

Đối với thế hệ ông bà, cha mẹ ảnh hưởng sâu sắc của hệ giá trị gia đình truyền thống, họ mong muốn có một gia đình ổn định, có tôn ti, trật tự, gia lễ được đảm bảo. Thường thì tâm lý của thế hệ đi trước sống chậm, cẩn thận trong ứng xử và hành xử. Họ cần được sự tôn trọng không những bởi kinh nghiệm sống mà còn quan trọng hơn là cách sống theo nề nếp gia phong.

Trái với thế hệ đi trước, thế hệ trẻ ngày nay do mỗi gia đình chỉ có từ một đến hai con, con cái được cưng chiều, quen ỷ lại, ít đỡ đần ông bà, cha mẹ, anh em cũng thiếu quan tâm lẫn nhau.

Do quá mê mải làm kinh tế, một số gia đình □khoản trắng□việc chăm sóc ông bà, cha mẹ, cho người giúp việc. Do thiếu thốn tình cảm, không có người thân tâm sự nỗi niềm riêng tư nên ở một số gia đình xuất hiện tình trạng người già cảm thấy buồn rầu, cô độc. Từ đó, tình trạng mâu thuẫn giữa các thế hệ trong gia đình cũng ngày một lớn dần. Thế hệ trước (ông bà, cha mẹ) thì có cảm giác mình như người thừa, sống trong mặc cảm cô đơn. Còn thế hệ sau (con cháu) thì cho rằng ông bà, bố mẹ già nua, lắm cảm, khó tính, lạc hậu, không hiểu chuyện nên không thông cảm cho con cháu.

Tâm trạng của cha mẹ khi tuổi già sức yếu, không đủ điều kiện kinh tế trang trải cuộc sống nên phải trông cậy vào con cháu. Tình trạng này dẫn tới xuất hiện tâm trạng cảm thấy tủi thân vì con cháu thiếu yêu thương; còn con cháu một số gia đình có thái độ khinh thường, hắt hủi sẽ khiến cha mẹ, ông bà già cảm thấy đau lòng.

Những người lớn tuổi có sự biến đổi về tâm sinh lý một cách sâu sắc, nhưng con cháu vô tình không nhận ra. Có một số bậc cha mẹ, ông bà bệnh tật nên xảy ra tình trạng buồn phiền, khó tính. Con cháu khi thấy sự thay đổi của ông bà, cha mẹ thường không vui, không thích tiếp xúc hay ở gần. Đó cũng là lý do khiến cha mẹ càng buồn tủi, khó hoà hợp. Mâu thuẫn thế hệ là một trong những yếu tố ảnh hưởng không nhỏ tới đạo đức □Hiếu□, □Đễ□trong việc xác lập hệ giá trị gia đình ở Việt Nam hiện nay, nếu không giải quyết tốt vấn đề này thì sẽ ảnh hưởng tiêu cực đối với nền tảng đạo đức của gia đình hiện đại./.

TÀI LIỆU THAM KHẢO

1. C. Mác và Ph. Ăng-ghen (1995), *Toàn tập*, Nxb. CTQG - ST, H., T.4.
2. Nguyễn Chí Mỹ (chủ biên) (1999), *Sự biến đổi của thang giá trị đạo đức trong nền kinh tế thị trường với việc xây dựng đạo đức mới cho cán bộ quản lý hiện nay*, Nxb. CTQG - ST, Hà Nội.
3. Nguyễn Thị Thọ (2021), *Xây dựng đạo đức gia đình ở nước ta hiện nay*, Nxb. CTQG - ST, Hà Nội.